

Овагім АРУТЮНЯН

аспірант, Харківський національний економічний університет, імені Семена Кузнеця,
Харків, Україна, mr.ovakim13@gmail.com
ORCID ID: 0009-0002-8745-3768

ДЕТЕРМІНАНТИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЕКОНОМІКИ: ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ РІВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ

Вступ. Загострення соціально-економічних диспропорцій, нерівний доступ до ресурсів, відмінності у якості освіти, зайнятості та соціального захисту зумовлюють необхідність пошуку нових моделей розвитку, здатних забезпечити не лише економічне зростання, а й справедливий розподіл його результатів. Саме тому концепція інклюзивної економіки поступово перетворюється на один із ключових напрямів модернізації економічної політики у світі. Інклюзивна економіка розглядає розвиток не лише як збільшення обсягів виробництва чи прибутковості, а як створення умов, у яких кожна людина має можливість реалізувати свій потенціал, незалежно від соціального статусу, місця проживання, статі, віку або інших особистих характеристик.

Мета – визначити основні детермінанти інклюзивної економіки, дослідити їхні особливості в умовах глобального економічного простору сучасності.

Результати. Подано основні детермінанти інклюзивної економіки, які дають змогу формувати доступний простір із рівними економічними можливостями. Формування інклюзивної економіки – це комплексний процес, у якому поєднуються макроекономічні, соціальні, інституційні та культурні компоненти. Здійснено аналіз взаємозв'язків між інституційними, соціальними, економічними та технологічними факторами, що визначають рівень інклюзивності економічної системи. Особливу увагу приділено ролі людського капіталу, якості державного управління, ринку праці, освітньої інфраструктури та механізмів соціального захисту як ключових драйверів подолання нерівності.

Висновки. Інклюзивна модель розвитку вимагає не лише змін у структурі економіки, а й формування нових підходів до державної політики, орієнтованих на підтримку людського капіталу, соціальну мобільність і зниження нерівності. Комплексне врахування цих чинників створює основу для стійкого суспільного прогресу, у якому економічне зростання поєднується із соціальною справедливістю та доступністю можливостей для всіх громадян.

Ключові слова: економічна інклюзія, фінансова інклюзія, економічний розвиток, фінансовий інструментарій, цифрова інклюзія, інклюзивність, фінансова безпека, цифрова інклюзія, цифрова економіка, інклюзія.

Табл.: 1, рис.: 1, бібл.: 26.

Ovagim ARUTYUNYAN

Postgraduate student, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economic, Kharkiv, Ukraine,
mr.ovakim13@gmail.com

ORCID ID: 0009-0002-8745-3768

**DETERMINANTS OF AN INCLUSIVE ECONOMY: FACTORS SHAPING
EQUAL OPPORTUNITIES**

Introduction. The exacerbation of socio-economic disparities, unequal access to resources, differences in the quality of education, employment and social protection necessitate the search for new development models that can ensure not only economic growth, but also a fair distribution of its results. That is why the concept of an inclusive economy is gradually becoming one of the key directions of modernization of economic policy in the world. An inclusive economy considers development not only as an increase in production volumes or profitability, but as the creation of conditions in which every person has the opportunity to realize their potential regardless of social status, place of residence, gender, age or other personal characteristics.

The purpose of the article is to identify the main determinants of an inclusive economy, to study their features in the conditions of the global economic space of today.

Results. The main determinants of an inclusive economy are presented, which allow forming an accessible space with equal economic opportunities. The formation of inclusive economy is a complex process that combines macroeconomic, social, institutional and cultural components. An analysis of the interrelationships between institutional, social, economic and technological factors that determine the level of inclusiveness of the economic system is carried out. Particular attention is paid to the role of human capital, the quality of public administration, the labor market, educational infrastructure and social protection mechanisms as key drivers of overcoming inequality.

Conclusions. The inclusive development model requires not only changes in the structure of the economy, but also the formation of new approaches to public policy, focused on supporting human capital, social mobility and reducing inequality. Comprehensive consideration of these factors creates the basis for sustainable social progress, in which economic growth is combined with social justice and the availability of opportunities for all citizens.

Keywords: economic inclusion, financial inclusion, economic development, financial tools, digital inclusion, inclusiveness, financial security, digital inclusion, digital economy, inclusion.

JEL Classification: A10, F10, F30, G10, G19, G28.

Постановка проблеми. Поглиблення нерівності, нерівномірний доступ до ринкових і соціальних ресурсів, структурна сегрегація ринку праці та зростання соціальної вразливості окремих груп населення зумовлюють потребу у переосмисленні традиційних моделей розвитку. За таких умов інклюзивна економіка набуває статусу концептуальної парадигми, здатної забезпечити поєднання економічної ефективності з

принципами соціальної справедливості та рівноправної участі в економічному житті.

Інклюзивний підхід передбачає створення умов, у яких кожна людина може реалізувати власний потенціал, отримати доступ до можливостей і брати участь в ухваленні рішень, що впливають на її соціально-економічний стан. Згідно з цим підходом акцент робиться не лише на розподілі доходів, а й на рівному доступі

до освіти, працевлаштуванні, фінансових послугах, цифрових інструментах, якісній інфраструктурі та соціальному захисті. Такий підхід особливо важливий у країнах, де економічні, демографічні й інституційні виклики посилюють розрив у можливостях між різними групами населення (рис. 1).

Отже, аналіз детермінант інклюзивної економіки дає змогу виявити ключові фактори, що визначають ступінь рівноправної участі громадян у соціально-економічних процесах. До них належать якість державного управління, ефективність регуляторної системи, стан ринку праці, рівень людського капіталу, доступність освіти й охорони здоров'я, інститути соціального захисту, а також розвиток інновацій і цифрових технологій. Сукупність цих чинників формує основу для створення середовища, у якому економічні можливості не обмежуються соціальним походженням, регіоном проживання чи іншими бар'єрами.

Розуміння ролі таких детермінант є важливим як для формування державної політики, так і для бізнесу та громадських

інституцій, адже саме вони забезпечують фундамент для стійкого розвитку, що базується на взаємозв'язку соціальної стабільності та економічного зростання. Дослідження чинників формування рівних можливостей дає змогу не лише окреслити причини існуючих диспропорцій, а й сформувати практичні механізми їх подолання, що є особливо актуальним у період глибоких соціальних зрушень і глобальних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика інклюзивного розвитку та формування рівних можливостей посідає важливе місце у сучасних наукових дискусіях, оскільки нерівність у доступі до ресурсів, освіти, зайнятості та інституційних послуг залишається одним із ключових викликів для багатьох країн. Упродовж останніх років поняття інклюзивної економіки активно досліджують як у межах економічної теорії, так і в суміжних галузях. Наукова література демонструє зростаючу увагу до структурних чинників нерівності, ролі людського капіталу, систем соціального захисту й ефективності державних інсти-

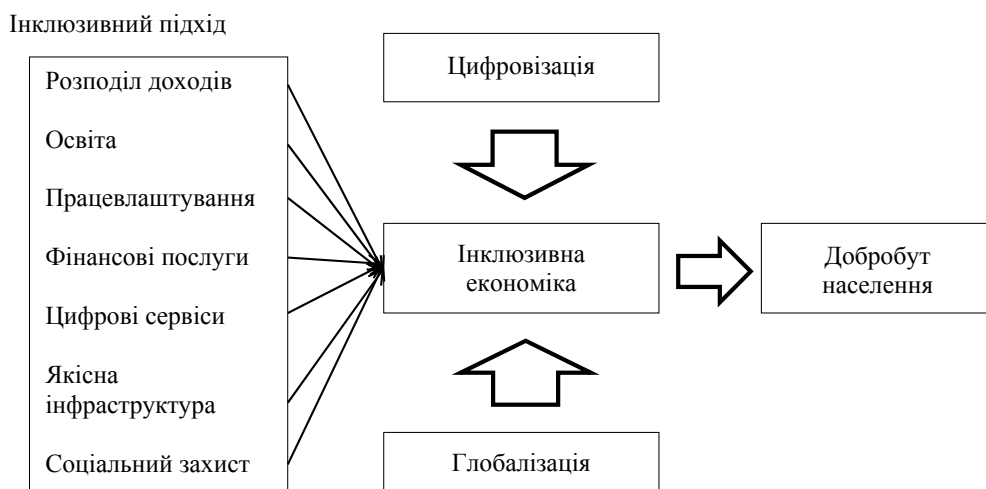

Рис. 1. Схематичне відображення інклюзивної економіки на основі інклюзивного підходу *

* Побудовано автором.

тутів у забезпеченні справедливого доступу до можливостей.

Розвиток економічної інклюзії висвітлено в працях: А. Базилюка, О. Жулина [1], Л. Бережної, О. Снитюка [2], М. Войчука [3], Д. Гладких [4], О. Десятнюк, А. Крисоватого, О. Птащенко [5; 6; 7], С. Кириленка, В. Вовка [8; 9], О. Птащенко, О. Кириленко, О. Курцева [10; 11] та ін. Проблематику інклюзивного зростання досліджували: С. Дідух [12], Н. Захарченко [13], А. Кожина [14], І. Цимбалюк [15]. Наукові роботи О. Десятнюк, М. Науменко, І. Литовченко, О. Бекетова [16], О. Десятнюк, А. Крисоватого, О. Птащенко, О. Кириленко [17; 18; 19], М.-J.Gallego-Losada, A. Montero-Navarro, E. García-Abajo, R. Gallego-Losada [20], J. Gupta, V. Cornelissen, M. Ros-Tonen [21], A. Jong, A. Z. Shahriar, F. Shazia [22], J. Doran, N. McCarthy, M. O'Connor [23], J. Liu, K. Loan, S. Mousa, A. Ali, I. Muda, P. Cong [24] присвячені трансформації фінансового простору під впливом цифровізації та на цій основі формуванню фінансової інклюзії, а також нового рівня доступності фінансових послуг.

Загальні зміни глобального економічного простору подано в роботах М. Rüßmann [25] та колективу авторів під керівництвом А. Крисоватого та О. Сохацької [26], які дають змогу визначити загальний вектор розвитку економічних процесів і становлення інклюзивної економіки зокрема.

Проте варто зауважити, що сучасні трансформаційні зміни глобального економічного простору вимагають подальших досліджень за окремими напрямками цієї проблематики.

Метою статті є визначення основних детермінант інклюзивної економіки, дослідження їхніх особливостей в умовах глобального економічного простору сучасності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток інклюзивної економіки

ґрунтується на ідеї, що добробут суспільства не може вимірюватися лише макроекономічними показниками. Важливими стають такі аспекти, як можливість доступу до якісної освіти, умов праці, фінансових послуг, сучасних технологій, соціальної інфраструктури, а також захищеність від соціально-економічних ризиків. Інклюзивний підхід передбачає створення рівних стартових умов для різних груп населення та формування середовища, у якому потенціал кожної людини може бути реалізований, незалежно від соціального походження чи інших обмежень.

Науковий дискурс щодо інклюзивного розвитку охоплює питання взаємозв'язку між інституційною спроможністю держави, якістю врядування, структурою ринку праці, системами соціальної підтримки й інноваційними процесами. Дослідники акцентують увагу на тому, що інклюзивний розвиток неможливий без цілісних державних політик, спрямованих на зменшення структурних бар'єрів, підтримку людського капіталу та підвищення соціальної мобільності. З іншого боку, важлива роль належить бізнесу та громадянському суспільству, які формують практики соціальної відповідальності та сприяють залученню різних соціальних груп до економічних процесів. Саме тому наступним кроком в дослідженні є виявлення детермінант інклюзивної економіки (табл. 1).

Отже, табл. 1 демонструє, що формування рівних можливостей є багатовимірним процесом, у якому поєднуються інституційні, економічні, соціальні, освітні, технологічні, фінансові, культурні та регіональні чинники. Їхня взаємодія створює складну систему, де кожен елемент не можна розглядати ізольовано від іншого, оскільки зміни в одній групі детермінант впливають на інші.

Таблиця 1

Детермінанти інклюзивної економіки *

Групи детермінант	Детермінанти	Сутність детермінанти	Вплив на формування рівних можливостей
1. Інституційні детермінанти	Якість державного управління	Ефективність ухвалення рішень, послідовність політики	Забезпечує справедливі правила гри для всіх громадян та бізнесу
	Прозорість і підзвітність влади	Доступність інформації, контроль суспільства	Зменшує корупційні бар'єри та нерівність у доступі до ресурсів
	Антикорупційні механізми	Система контролю та запобігання зловживанням	Підвищує довіру та відкриває можливості для рівноправної участі
	Дотримання верховенства права	Незалежність судів, стабільність законодавства	Гарантує захист прав і рівні умови для всіх
	Громадська участь	Залучення громадян до формування політик	Зменшує ризики ігнорування інтересів окремих груп
2. Економічні детермінанти	Структура економіки	Баланс між секторами, ступінь диверсифікації	Забезпечує ширший спектр можливостей для зайнятості
	Ринок праці	Гнучкість, доступність та якість робочих місць	Впливає на рівень зайнятості й соціальної мобільності
	Рівень доходів і нерівність	Ступінь концентрації економічних ресурсів	Визначає базові умови для участі у ринку
	Податкова політика	Прогресивність, ефективність адміністрування	Дає змогу коригувати нерівність через перерозподіл
	Підтримка малого та середнього підприємництва	Полегшення умов для малого бізнесу	Стимулює підприємництво й доступ до самозайнятості
3. Соціальні детермінанти	Соціальна мобільність	Можливість переходу між соціальними групами	Зменшує вплив походження на життєві шанси
	Доступ до медицини	Якість і доступність охорони здоров'я	Впливає на продуктивність і конкурентність громадян
	Програми соціального захисту	Допомога вразливим групам, соціальне страхування	Зменшує ризик соціального виключення
	Гендерна рівність	Рівні умови для чоловіків і жінок	Розширює участь у всіх сферах діяльності
	Демографічна структура	Старіння, міграція, народжуваність	Формує попит на політики інклюзивного розвитку
4. Освітні та кадрові детермінанти	Доступ до якісної освіти	Освітні стандарти, рівень інфраструктури	Визначає стартові можливості для молоді
	Рівень людського капіталу	Знання, навички, компетентності	Підвищує економічну активність та зайнятість
	Професійна підготовка	Система підвищення кваліфікації	Забезпечує адаптацію до ринку праці
	Освітня нерівність	Регіональні та соціальні розриви в освіті	Впливає на доступ до престижних професій
	Цифрова грамотність	Навички використання технологій	Дає змогу брати участь у цифровій економіці
5. Технологічні детермінанти	Рівень цифровізації	Доступність цифрових сервісів і платформ	Створює нові канали для роботи й навчання
	Доступ до інтернету	Швидкість, охоплення, доступність	Впливає на можливість участі в онлайн-послугах
	Інноваційний потенціал	Активність у сфері досліджень та розробок, технологічні стартапи	Стимулює створення робочих місць у нових галузях
	Автоматизація виробництва	Використання роботизації та штучного інтелекту	Може як зменшувати, так і створювати можливості
	Технологічна інклюзія	Політика доступності цифрових продуктів	Забезпечує участь маломобільних груп населення

6. Фінансові детермінанти	Фінансова доступність	Можливість користування банківськими послугами	Зменшує бар'єри для бізнесу і домогосподарств
	Розвиток фінансових інститутів	Різноманітність і стабільність фінансової системи	Підвищує надійність і доступ до інвестицій
	Фінансова грамотність	Навички управління фінансами	Зменшує ризик заборгованості та фінансової вразливості
	Соціальні та інвестиційні програми	Кредити, гранти, субсидії	Розширюють економічні можливості вразливих груп
	Фінтех–технології	Мобільні платежі, онлайн-кредитування	Полегшують доступ до фінансових послуг
7. Культурно-ціннісні детермінанти	Толерантність і відкритість	Ставлення до різноманітності	Зменшує соціальні бар'єри та дискримінацію
	Соціальний капітал	Довіра, взаємодопомога, мережі зв'язків	Стимулює активну участь у соціально-економічному житті
	Підприємницька культура	Ставлення до бізнесу та інновацій	Підвищує готовність створювати нові проекти
	Традиції та норми	Історично усталені моделі поведінки	Можуть як підтримувати, так і стримувати інклюзію
	Громадянська активність	Участь у соціальних ініціативах	Розширює можливості впливу на політики
8. Просторово-регіональні детермінанти	Інфраструктурна забезпеченість	Транспорт, енергетика, соціальна інфраструктура	Розширює доступ до ринку праці й послуг
	Регіональна нерівність	Контраст між містом і селом	Формує просторові обмеження можливостей
	Урбанізація	Розвиток міст та агломерацій	Створює нові умови для освіти й зайнятості
	Територіальна мобільність	Можливість переміщення людей між регіонами	Полегшує доступ до кращих можливостей
	Регіональні програми розвитку	Локальні стратегії підтримки населення	Підсилюють інклюзію на місцевому рівні

* Складено на основі [1–24].

Найбільш системотворчими є інституційні й економічні детермінанти, адже саме вони формують взаємодію в суспільстві та визначають доступ до ресурсів. Прозорість влади, ефективність державних інститутів і сталість правових норм створюють базові умови, за яких інші фактори (від освіти до інновацій) можуть реалізувати свій інклюзивний потенціал. Економічні чинники, зокрема структура ринку праці та рівень доходів впливають на реальну здатність населення брати участь у соціально-економічних процесах і сприймати доступні можливості.

Водночас соціальні та освітні детермінанти формують людину як активного учасника економіки. Рівень соціальної мобільності, доступ до якісної освіти, медичних послуг і програм підтримки визначають стартові позиції громадян і здатність адап-

туватися до змін. Особливу роль відіграє цифрова грамотність і можливість набуття сучасних компетентностей, оскільки саме вони стають критичними для участі у цифровій економіці.

Технологічні та фінансові детермінанти підсилюють або обмежують інклюзію залежно від доступності інфраструктури і сервісів. Швидка цифровізація та розвиток фінтех створюють нові можливості для різних груп населення, але одночасно поглиблюють розрив між тими, хто має доступ до технологій, і тими, хто його позбавлений. Фінансова грамотність, кредитна інклюзивність та інноваційні моделі фінансових послуг виступають ключовими каналами соціального й економічного включення для малих підприємств, молоді, людей з обме-

женими можливостями й інших соціальних груп [3, 13, 20].

Культурно-ціннісна складова та регіональні фактори визначають умови, у яких відбувається реалізація всіх інших детермінант. Якщо в суспільстві панує низький рівень довіри, толерантності або громадянської активності, навіть найкращі інституційні зміни не забезпечуватимуть реального доступу до можливостей. Подібно до цього нерівномірність розвитку регіонів створює територіальні бар'єри, які обмежують соціальну й економічну мобільність.

Зауважимо, що інклюзивна економіка може успішно функціонувати лише за умови комплексного і збалансованого впливу всіх груп детермінант. Інакше окремі нерівності, такі як інституційні, територіальні, фінансові чи культурні, поглиблюватимуться. Отже, ефективна політика інклюзивного розвитку має ґрунтуватися на системному підході, що враховує взаємозв'язок зазначених чинників, а також передбачає довгострокове інвестування у людський капітал, інституційну спроможність і сучасні технологічні рішення.

Висновки. Дослідження детермінант інклюзивної економіки підтверджує, що забезпечення рівних можливостей для всіх учасників економічного й соціального життя є багатовимірним процесом, який охоплює інституційні, економічні, соціальні, освітні, технологічні, фінансові, культурно-ціннісні та регіональні аспекти. Виявлено, що ефективність формування рівних можливостей залежить від взаємодії цих чинників, а не від ізольованої дії окремих елементів.

Інституційні детермінанти виступають базовою основою для інклюзії, оскільки якісне державне управління, прозорість, дотримання верховенства права та залучення громадян до ухвалення рішень формують справедливі правила гри, за-

безпечують стабільність умов для розвитку економіки.

Економічні чинники, зокрема структура ринку праці, рівень доходів, податкова політика та підтримка малого і середнього бізнесу, визначають реальні можливості доступу громадян до економічних ресурсів. Вони безпосередньо впливають на соціальну мобільність і здатність населення реалізовувати власний потенціал.

Соціальні й освітні детермінанти формують людський капітал, підвищують здатність до адаптації у мінливому середовищі та забезпечують стартові умови для рівної участі в економічних процесах. Доступ до якісної освіти, професійної підготовки, охорони здоров'я та цифрових компетентностей є критичними чинниками соціальної інтеграції й економічного розвитку.

Технологічні та фінансові детермінанти розширюють або обмежують доступ до сучасних ресурсів, робочих місць і фінансових послуг. Рівень цифровізації економіки, доступ до інновацій, FinTech-рішень та фінансової освіти визначає, наскільки різні соціальні групи можуть брати участь у сучасному економічному житті.

Культурно-ціннісні та регіональні фактори впливають на реалізацію інших детермінант. Толерантність, соціальна довіра, підприємницька культура, а також територіальні відмінності в інфраструктурі та доступності послуг формують середовище, у якому рівні можливості можуть бути реалізовані на практиці.

Список використаних джерел

1. Базилюк А. В., Жулин О. В. *Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку. Економіка та управління на транспорті*. 2015. Вип. 1. С. 19–29.
2. Бережна Л. В., Снитюк О. І. *Шлях до стійкої фінансової інклюзії в Україні: аналіз ак-*

туальних проблем. Облік і фінанси. 2019. № 2. С. 71–80. URL : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>.

3. Войчук М. В. Етимологія поняття «економічна інклюзія» в контексті циклічного розвитку економіки. Інноваційна економіка. 2021. № 3–4. С. 28–33.

4. Гладких Д. М. Напрями забезпечення фінансової інклюзії в Україні : аналіт. записка. Національний інститут стратегічних досліджень. Економіка. 2019. № 8. URL : <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/analit-hladkyh-economy-8-2019-1.pdf>.

5. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Розвиток фінансового інструментарію бізнесу в умовах цифрової інклюзії. Журнал стратегічних економічних досліджень. 2023. № 6. С. 28–37. URL : <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2024/03/6-2023-3.pdf>.

6. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Стан та тенденції розвитку фінансової інклюзії в Україні. Світ фінансів. 2023. № 3. С. 21–34. URL : <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1629>.

7. Крисоватий А., Десятнюк О., Птащенко О. Digital inclusion: financial and marketing aspects. Журнал стратегічних економічних досліджень. 2023. № 3. С. 93–102. URL : <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2023/08/3-2023-10.pdf>.

8. Кириленко С. В., Вовк В. А. Трансформаційні зміни сфери послуг в Україні: цифрова економіка та інклюзія. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2025. № 3. С. 12–20. <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2025-289-3-12-20>.

9. Кириленко С. В. Роль соціальних трансфертів і послуг у формуванні соціальної відповідальності. Світ фінансів. 2025. № 3. С. 61–70. DOI: [10.35774/sf2025.03.061](https://doi.org/10.35774/sf2025.03.061).

10. Птащенко О. В. Економічна інклюзія на міжнародному та регіональному рівнях: фінансовий аспект. Світ фінансів. 2023. № 2. С. 95–105. URL : <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/issue/view/104>.

11. Птащенко О., Кириленко О., Курцев О. Вплив цифрових трансформацій на розвиток сучасного економічного простору: людський капітал, інклюзія, безпека. Бізнес Інформ. 2024. № 7. С. 180–190. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-7-180-190>.

12. Дідух С. М. Протиріччя концепції інклюзивного розвитку та напрямки їх вирішення. Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 42. С. 171–175.

13. Захарченко Н. В. Фінансова інклюзія для підвищення добробуту населення та економічного зростання держави. Фінанси України. 2020. № 6. С. 105–116.

14. Кожина А. В. Фактори інклюзивного місцевого розвитку: підходи до класифікації. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Державне управління. 2018. № 4. С. 21–30.

15. Цимбалюк І. Концептуальні засади інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації. Інноваційна економіка. 2019. № 5–6. С. 125–132.

16. Desyatnyuk O., Naumenko M., Lytovchenko I., Beketov O. Impact of digitalization on International financial security in conditions of sustainable development. Problemy Ekorozwoju/Problems of Sustainable Development. 2024. № 1. P. 104–114. URL : <https://ph.pollub.pl/index.php/preko/article/view/5325/4341>.

17. Desyatnyuk O., Krysovatty A., Ptashchenko O., Kyrylenko O. Enhancing financial inclusivity and accessibility of financial services through digital technologies. AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research. 2024. P. 65–69. URL : https://www.mag-nanimitas.cz/ADALTA/140142/papers/A_13.pdf.

18. Desyatnyuk O., Krysovatty A., Ptashchenko O., Kyrylenko O. Financial security in the conditions of globalization: Strategies and mechanisms for the protection of national interests. Econic Affairs. 2024. № 69 (Special Issue). P. 261–268. URL : <https://ndpublisher.in/admin/issues/EAv69n1z1.pdf>.

19. Krysovatty A., Desyatnyuk O., Ptashchenko O. Digital innovations and their ramifications for financial and state security. African

Journal of Applied Research. 2024. № 10. P. 431–441. <https://doi.org/10.26437/ajar.v10i1.713>.

20. Gallego-Losada M.-J., Montero-Navarro A., García-Abajo E., Gallego-Losada R. Digital financial inclusion. Visualizing the academic literature. *Research in International Business and Finance*. 2023. Vol. 64. <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2022.101862>.

21. Gupta J., Cornelissen V., Ros-Tonen M. Inclusive development. *Encyclopedia of Global Environmental Governance and Politics*. Cheltenham, 2015. P. 35–44.

22. Jong A., Shahriar A. Z., Shazia F. Reaching out to the unbanked: The role of political ideology in financial inclusion. *Journal of International Money and Finance*. 2022. Vol. 126. <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2022.102678>.

23. Doran J., McCarthy N., O'Connor M. The role of entrepreneurship in stimulating economic growth in developed and developing countries. *Cogent Economics & Finance*. 2018. Vol. 6. Iss. 1. Art. 1442093. <https://doi.org/10.1080/23322039.2018.1442093>.

24. Liu J., Loan K., Mousa S., Ali A., Muda I., Cong P. Sustainability and natural resources management in developed countries: The role of financial inclusion and human development. *Resources Policy*. 2023. Vol. 80. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2022.103143>.

25. Rüßmann M. Industry 4.0: The future of productivity and growth in manufacturing industries. The Boston Consulting Group. Inc. 2015. URL : https://www.bcg.com/publications/2015/engineered_products_project_business_industry_4_future_productivity_growth_manufacturing_industries.

26. Крисоватий А. І., Сохацька О. М., Скавронська І. В. Четверта промислова революція : зміна напрямів міжнародних інвестиційних потоків : монографія / за наук. ред. А. І. Крисоватого та О. М. Сохацької. Тернопіль : Осадця Ю. В., 2018. 480 с.

References

1. Bazylyuk, A. V., Zhulyn, O. V. (2015). Inkluzivne zrostantia yak osnova sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [Inclusive growth as a basis for socio-economic development]. *Ekonomika ta upravlinnia na transporti – Economics and Management in Transport*, 1, 19–29 [in Ukrainian].

2. Berezhna, L. V., Snytyuk, O. I. (2019). Shliakh do stiikoi finansovoi inkluzii v Ukraini: analiz aktualnykh problem [The path to sustainable financial inclusion in Ukraine: analysis of current problems]. *Oblik i finansy – Accounting and Finance*, 2, 71–80. Available at: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>.

3. Voychuk, M. V. (2021). Etymolohiia poniattia "ekonomichna inkluziia" v konteksti tsykhlichnoho rozvytku ekonomiky [Etymology of the concept of "economic inclusion" in the context of cyclical economic development]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative Economy*, 3–4, 28–33 [in Ukrainian].

4. Hladkykh, D. M. (2019). Napriamy zabezpechennia finansovoi inkluzii v Ukraini [Directions for ensuring financial inclusion in Ukraine]. *National Institute for Strategic Studies. Ekonomika – Economy*, 8. Available at: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-01/analit-hladkykh-economy-8-2019-1.pdf>

5. Desyatnyuk, O., Krysovaty, A., Ptashchenko, O. (2023). Rozvytok finansovoho instrumentarii biznesu v umovakh tsyfrovoy inkluzii [Development of financial tools for business in the context of digital inclusion]. *Zhurnal stratehichnykh ekonomichnykh doslidzhen – Journal of Strategic Economic Research*, 6, 28–37. Available at: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2024/03/6-2023-3.pdf>.

6. Desyatnyuk, O., Krysovaty, A., Ptashchenko, O. (2023). Stan ta tendentsii rozvytku finansovoi inkluzii v Ukraini [Status and trends of financial inclusion in Ukraine]. *Svit finansiv – World of Finance*, 3, 21–34. Available at: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1629>.

7. Krysovaty, A., Desyatnyuk O., Ptashchenko, O. (2023) Digital inclusion: financial and marketing aspects. *Zhurnal stratehichnykh ekonomichnykh doslidzhen – Journal of Strategic Eco-*

omic Research, 3, 93–102. Available at: <https://econ-vistnyk.knutd.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/2023/08/3-2023-10.pdf>.

8. Kyrylenko, S.V., Vovk, V.A. (2025). Transformatsiini zminy sfery posluh v Ukraini: tsyfrova ekonomika ta inkluziia [Transformational changes in the service sector in Ukraine: digital economy and inclusion]. *Visnyk Skhidnoukrainskoho Natsionalnoho Universytetu imeni Volodymyra Dalia – Bulletin of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*, 3, 12–20. <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2025-289-3-12-20>.

9. Kyrylenko, S.V. (2025). Rol sotsialnykh transfertiv i posluh u formuvanni sotsialnoi vidpovidalnosti [The role of social transfers and services in shaping social responsibility]. *Svit finansiv – World of Finance*, 3, 61–70. DOI: [10.35774/sf2025.03.061](https://doi.org/10.35774/sf2025.03.061).

10. Ptashchenko, O.V. (2023). Ekonomichna inkluziia na mizhnarodnomu ta rehionalnomu rivniakh: finansovy aspekt [Economic inclusion at the International and regional levels: the financial aspect]. *Svit finansiv – World of Finance*, 2, 95–105. Available at: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/issue/view/104>.

11. Ptashchenko, O., Kyrylenko, O., Kurtsev, O. (2024). Vplyv tsyfrovyykh transformatsii na rozvytok suchasnoho ekonomichnoho prostoru: liudskyi kapital, inkluziia, bezpeka [The impact of digital transformations on the development of the modern economic space: human capital, inclusion, security]. *Biznes Inform – Business Inform*, 7, 180–190. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-7-180-190>.

12. Didukh, S.M. (2020). Protryrichchia kontseptsii inkluzyvnogo rozvytku ta napriamky yikh vyrishennia [Contradictions of the concept of inclusive development and directions for their resolution]. *Infrastruktura rynku – Market Infrastructure*, 42, 171–175 [in Ukrainian].

13. Zakharchenko, N. V. (2020). Finansova inkluziia dlia pidvyshchennia dobrobutu naselennia ta ekonomichnoho zrostantia derzhavy [Financial inclusion to increase the well-being of the population and the economic growth of the state]. *Finan-*

sy Ukrainy – Finances of Ukraine, 6, 105–116 [in Ukrainian].

14. Kozhyna, A. V. (2018). Faktory inkluzyvnogo mistseвого rozvytku: pidkhody do klasyfikatsii [Factors of inclusive local development: approaches to classification]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnogo upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. Derzhavne upravlinnia – Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Public Administration*, 4, 21–30 [in Ukrainian].

15. Tsymbaliuk, I. (2019). Kontseptualni zasady inkluzyvnogo rozvytku rehionu v umovakh finansovoi detsentralizatsii [Conceptual principles of inclusive regional development in the context of financial decentralization]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative Economy*, 5–6, 125–132 [in Ukrainian].

16. Desyatnyuk, O., Naumenko, M., Lytovchenko, I., Beketov, O. (2024). Impact of digitalization on International financial security in conditions of sustainable development. *Problemy Ekorozwoju/ Problems of Sustainable Development*, 1, 104–114. Available at: <https://ph.pollub.pl/index.php/preko/article/view/5325/4341>.

17. Desyatnyuk, O., Krysovatty, A., Ptashchenko, O., Kyrylenko, O. (2024). Enhancing financial inclusivity and accessibility of financial services through digital technologies. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 65–69. Available at: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140142/papers/A_13.pdf.

18. Desyatnyuk, O., Krysovatty, A., Ptashchenko, O., Kyrylenko, O. (2024). Financial security in the conditions of globalization: Strategies and mechanisms for the protection of national interests. *Economic Affairs*, 69 (Special Issue), 261–268. Available at: <https://ndpublisher.in/admin/issues/EAv69n1z1.pdf>.

19. Krysovatty, A., Desyatnyuk, O., Ptashchenko, O. (2024). Digital innovations and their ramifications for financial and state security. *African Journal of Applied Research*, 10, 431–441. <https://doi.org/10.26437/ajar.v10i1.713>.

20. Gallego-Losada, M.-J., Montero-Navarro, A., García-Abajo, E., Gallego-Losada, R. (2023). Digital financial inclusion. Visualizing the academic literature. *Research in International Business and Finance*, 64. <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2022.101862>.
21. Gupta, J., Cornelissen, V., Ros-Tonen, M. (2015). Inclusive development. *Encyclopedia of Global Environmental Governance and Politics*. Cheltenham.
22. Jong, A., Shahriar, A. Z., Shazia, F. (2022). Reaching out to the unbanked: The role of political ideology in financial inclusion. *Journal of International Money and Finance*, 126. <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2022.102678>.
23. Doran, J., McCarthy, N., O'Connor, M. (2018). The role of entrepreneurship in stimulating economic growth in developed and developing countries. *Cogent Economics & Finance*, 6 (1), 1442093. <https://doi.org/10.1080/23322039.2018.1442093>.
24. Liu, J., Loan, K., Mousa, S., Ali, A., Muda, I., Cong, P. (2023). Sustainability and natural resources management in developed countries: The role of financial inclusion and human development. *Resources Policy*, 80. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2022.103143>.
25. Rüßmann M. Industry 4.0: The future of productivity and growth in manufacturing industries. The Boston Consulting Group. Inc. 2015. Available at: https://www.bcg.com/publications/2015/engineered_products_project_business_industry_4_future_productivity_growth_manufacturing_industries.
26. Krysovaty, A. I., Sokhatska, O. M., Skavronska, I. V. (2018). Chetverta promyslova revoliutsiia: zmina napriamiv mizhnarodnykh investytsiinykh potokiv [The Fourth industrial revolution: changing the directions of International investment flows]. (Krysovaty, A. I., Sokhatska, O. M. Ed.). Ternopil: Osadtsa Yu. V. [in Ukrainian].